

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՏԻԻՄԱ

Այս լուսաւորեալ ըստած դարուս զարմանալի երեւոյթներէն մէկն ալ այս է որ մէկ կողմանէ այժմու մարգիկը գրական եւ գործնական ու փորձառական ճշմարտութեանց ետեւէ են՝ իբրեւ սաստիկ սիրողք իրական եւ սոոյգ բաներու, եւ անոնց միայն հաւատացողք. եւ միւս կողմանէ անկուշտ կերպով մը կը զուարճանան շինծու պատմութիւններով ու ճարտարութեամբ հնարուած առասպելներով, որոց մասնաւոր անուն ալ եղած է վիպասանութիւն բառը՝ իբրեւ թարգմանութիւն եւրոպացւոց ուսման ըսածին։ — Այժմու վիպասանութեանց բերած օգուտներուն ու վնասներուն վրայ միտք ունիմք ուրիշ ատեն զատ խօսելու. այս անգամ ծանօթացընեմք մեր ընթերցողները՝ գոնէ հեռուանց՝ այնպիսի անձի մը հետ որ իրաւունք ունի կերպով մը աշխարհիս վիպասաններուն թէ ոչ ամենէն հանճարեղը, ճարտարամիտն ու ճարտասանը, գէթ ամենէն առատախօսն ու զուարճախօսն ըսուելու։

Աղեքսանդր Տիւմա ծնած է Գաղղիոյ Վիլլէ-Ռոթ-Քաղաքը 1805-ին։ Հայրը այն ատենի գաղղիական հասարակապետութեան զօրավարներէն լինելով՝ իւր որդւոյն ալ ուղեց զինուորական կրթութիւն տալ. բայց տղան աւելի գրագրութեան յարմարութիւն կցուցընէ եղեր. ուստի բարեկամներու միջնորդութեամբ Օուլէանի գքսին քովը գրագիր եղաւ Տիւմա՝ տարին 1200 ֆրանք ռոճիկ առնելով։ Բայց Տիւմային ճարտարութիւնը պիտի երեւնայ եղեր ոչ այնչափ վարպետ գրագիր, որչափ մեծահանճար մատենագիր լինելուն մէջ։

Քսան տարեկան ատենը սաստիկ սէր մը ձգեց կարգալու եւ գրելու, եւ արձակ ու ոտանաւոր շարագրութիւններ ընելու. եւ 1826-ին իւր առաջին շարագրութիւնը հրա-

տարակեց։ Երկրորդ տարին ու անկից ետքը շատ մը թատերական խաղեր շարագրեց որ Փարիզու գլխաւոր թատրոններուն մէջ ձեւացուեցան, եւ բոլոր մտիկ ընողները անոնց վրայ զմայլած՝ ծափաձայն գովութեամբ հաւնեցան ու Տիւմային անունը հռչակեցին. ինքն իսկ Օուլէանի գուքսը Տիւմային հանճարոյն զարմացած՝ գրապետութեան պաշտօնը տուաւ անոր իւր պալատին մէջ։ Այն ժամանակէն Տիւման սկսաւ փայլիլ՝ թէ իբրեւ պերճասէր պալատական մը, եւ թէ իբրեւ մեծանուն գաղղիացի մատենագիր, մեծ տաղանդի տէր, հանճարեղ թատրերգակ ու ճարտասան վիպագիր։

Մեր ընթերցողաց համար աւելորդ կը համարիմք Տիւմային գրուածքները մի առ մի յիշատակել, վասն զի անոնց գրեթէ մէկըն ալ չկայ դեռ հայերէն թարգմանուած կամ տպագրուած։ Այսչափը միայն ըսեմք որ այս կարգէ գուրս մարդուն գրուածքներուն բազմութեանը խելք չհասնիր։ Իրաւ է որ շատ մը օգնականներ ունեցեր է իրեն՝ առանց նոցա անունը տալու, մանաւանդ այս վերջի 15 տարիներս. նմանապէս յայտնի է որ Տիւման ամենեւին խղճմտանք չէ բրած երեւելի հեղինակներու գրուածքներէն բան առնելու. զոր եւ ինքը համարձակ կիսոստովանի ու կարգարացընէ՝ ըսելով թէ «Հանճարեղ մարդուն բրածը գողութիւն չէ, աշխարհակալութիւն է»։ Այսու ամենայնիւ տարին 50 կամ 60 հատոր գիրք հանելը այնպիսի զարմանալի յաջողակութիւն մի է որ Տիւմայէն ուրիշ մէկը չէ ունեցած մինչեւ յայժմ եւ ոչ մէկ ազգի մը մէջ։

Տիւման իրեն գրուածքնորով, մանաւանդ 1845-էն վերջը հանած գրքերովը, այնչափ մեծցուց իւր անունն որ իւր գրչին տարեկան վաստակը մինչեւ 200 հազար ֆրանքի

Աղեքանդը Տիմա.

եւաւ, թէպէտ եւ իրեն ըրած տարեկան ծախքն ալ անկէց պակաս չէ կըսեն, վասն զի ուրախ զուարթ ու մեծածախ ապրիլը բնութիւն դարձեր է իրեն: Բայց ժամանակակից մարդկանց առանձնական կեանքը ստուգութեամբ գրելը շատ դժուար ու վտանգաւոր աշխատանք է. դժուար է՝ անոր համար որ նախանձը եւ հակառակութիւնը մէկ կողմէն, շողքորթութիւնն ու կողմնասիրութիւնն ալ մէկալ կողմէն ճշմարտութիւնը կճածկեն կամ կծրուն: Վտանգաւոր ալ է, վասն զի կենդանի անձը կրնայ վէճ հանել իրեն համար գրուած իրաւ կամ սուտ պատմութեանց վրայ ու նոր կռիւներու պատճառները շատցնել:

Ընդհանրապէս Տիւմային թատերական ու վիպասանական գրուածքներուն հրաշալի ոճը այս է որ զանոնք կարգացողը կարծես թէ կըկախարդուի, եւ մինչեւ որ ծայրէ ծայր չկարդայ՝ չսկզբը ձեռքէ ձգել. ուստի եւ

զարմանք չէ որ նորա գրուածքները անյագաբար կկարգացուն թէ Գաղղիա եւ թէ օտար երկիրներ, եւ նորա թատերական խաղերուն ամէն տեղ ժողովուրդը սիրով կվաղէ:

Աղեքսանդր Տիւմա 1842-ին իրեն կին առաւ Իսա Ֆեռիկ անունով օրիորդը, որ փարիզու թատրոններուն գերասաններէն մէկն էր, եւ 1845-էն իւր ֆիորենցա քաղաքը քաշուած կընակի: Իսկ ինքը Տիւման երկու տարի առաջ ճամբորդութիւն մը ըրաւ Ռուսաստան ու Կովկաս, եւ իդարձին տեսածներն ու լսածները, շատ անգամ ալ երեւակայութեանը յարմար եկած բաները՝ գիրանցուց նոյն վառլըռուն ու ճարտասան ոճովը:

Այժմ՝ վերջի լրագրաց խօսքերուն նայելով, կզբանուի նախդի քաղաքը եւ մեծ եռանդով ինքզինքը պաշտպան եւ քաջալերող կքարողէ խաղական ազատութեան ու միութեան:

Ա Ղ Օ Թ Ք

Ի կենցաղոյս սրահու գրքխեմ
Յորժամ ըզսիրտս անձուկ ունի,
Սերտ ի բերան ուսեալ քաղեմ
Ձաղթից բան ինչ գեղանի:

Ի կենդանի ձայնից նըլազ
Զօրութիւն իմն է շնորհազարդ,
Եւ ինձ անհաս՝ սուրբ ախորժակ
Շընչէ անտի գերդ սիւզ զըլարթ:

Իբրեւ ըզբեռն ինչ աղառում
Մերժի հոգւոյս կարծ եւ գեղեւ,
Եւ հաւատամ, եւ լալ առնում
Եւ սաւառնիմ ի թեւս թեթեւ:

ԼԵՐՄՈՆԹՈՎ,